

УДК 940.53:327"1944"

МІЖНАРОДНЕ СТАНОВИЩЕ, СТРАТЕГІЧНА ОБСТАНОВКА НА РАДЯНСЬКО-НІМЕЦЬКОМУ ФРОНТІ І ЗАДУМИ СТОРІН НА ПОЧАТОК 1944 РОКУ

Репін І.В.

Академія сухопутних військ

Висвітлена ситуація на міжнародній арені та проведено аналіз окремих аспектів стратегічної обстановки на радянсько-німецькому фронті. Показано задуми протиборчих сторін на першу половину 1944 року та їх значення для розуміння подальших бойових дій, що розгорталися на теренах України.

Ключові слова: стратегічна обстановка, фронт, операція, замисел, правобережна Україна.

Постановка проблеми. По завершенню Другої світової війни вивчення подій 1941-1945 рр. не відійшло на другий план. Воно, як і раніше залишалося в центрі уваги дослідників, письменників, політичних діячів і журналістів. І це закономірно. Ще не одне десятиріччя тема «Історія України в добу німецько-радянської війни» постійно буде займати одне з провідних місць серед науково-дослідницьких історичних проблем [1].

Тривалий час у центрі уваги українських дослідників перебувають різні аспекти Другої світової війни. Чимало уваги приділяється вивченню наслідків війни та їх впливу на Україну, досліджуються зовнішньополітичні аспекти і перебіг бойових дій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Нове бачення подій з визволення України, оригінальне висвітлення героїчних і, разом з тим, трагічних сторінок історії України – битв Червоної Армії на її території, здійснено у праці «Безсмертя. Книга Пам'яті України. 1941–1945.», І.Т. Муковського та О.Є. Лисенка «Звитяга та жертвність: Українці на фронтах Другої світової війни» [2].

Значний вклад у висвітлення історичної правди Другої світової та німецько-радянської війни внесли українські історики В. Косик [3], О. Лисенко, В. Король [4, 5], С. Віднянський, В.С. Коваль.

Проте ще й сьогодні ми маємо недостатню кількість наукових праць, де б комплексно розглядалися особливості операцій Червоної Армії, які були проведені на території України в часи останньої війни.

Постановка завдання. При всіх обставинах від історії не можна вимагати готових рекомендацій для сучасності. Умови обстановки нескінченно різноманітні, вони не повторюються. Тому погляд на події минулого лише з позицій можливості механічного запозичення не приносить нічого крім розчарування. Військова історія вчить лише в тому випадку, якщо в центрі дослідження подій минулих років ставляться загальні тенденції розвитку та об'єктивний аналіз діяльності людей, досвід отриманий ними, як з пізнавальної точки зору, так і з точки зору практичних уроків.

Виходячи з актуальності проблеми автор ставить за мету проаналізувати деякі аспекти стратегічної обстановки на радянсько-німецькому фронті та задуми сторін на першу половину 1944 року, показати їх значення для розуміння подальших бойових дій, що розгорталися на теренах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безумовно, досвід операцій Червоної Армії щодо звільнення Правобережної України, як і взагалі, будь-який досвід не можна вважати основою для широких і завершених узагальнень. Але аналіз тих подій дає чималий матеріал для роздумів і ви-

своків щодо дії військ на території України. Водночас командирам, штабам та військам довелося подолати чимало труднощів, які обумовлювалися перш за все воєнно-політичним та економічним станом оперативного-стратегічного напрямку району дій, по якому наступали війська Червоної армії, сильним опором німецьких військ.

Кінець 1943 р. був відмічений двома значними подіями в міжнародному житті – Московською конференцією міністрів закордонних справ, що відбулася в останніх числах жовтня, і Тегеранською конференцією глав урядів СРСР, США і Англії, що проходила з 28 листопада по 1 грудня [6, с. 298, 446]. Спільні рішення, прийняті на цих конференціях, особливо рішення про відкриття в травні 1944 р. другого фронту в Західній Європі і координації військових дій Червоної Армії і американсько-англійських військ, принесли великі розчарування гітлерівському керівництву, що сподівалося на розкол антифашистської коаліції.

Успіхи Червоної Армії, зростання авторитету СРСР на міжнародній арені зробили вирішальний вплив на зміну політики Японії і Туреччини. Розгром німецьких військ під Сталінградом і Курськом змусив Японію відмовитися від нападу на СРСР. Були зірвані й плани Туреччини. Враховуючи нову обстановку на радянсько-німецькому фронті, турецький уряд змінив свою зовнішньополітичну орієнтацію [7, с. 14].

Міжнародний стан, що склався на початок 1944 року у Другій світовій війні, визначався в основному подіями, які мали місце у другій половині 1943 р. на Східному фронті.

Перемоги Червоної Армії, в літньо-осінній кампанії 1943 р. в ході якої німецька армія зазнала важкої поразки, ще більш підірвали престиж гітлерівської Німеччини на міжнародній арені і послалили рух Опору в державах Центральної, Західної і Північної Європи.

Весною 1944 року чисельність національно-визвольних армій Югославії, Албанії і Греції, разом узятих, складала 430–450 тисяч чоловік. Вони скували на той час 19 німецьких з'єднань [8, с. 134]. У Франції на вересень 1944 року тільки в організованих з'єднаннях «французьких внутрішніх сил» налічувалося 500 тис. чоловік. Ці з'єднання прикували до себе в червні 1944 року 7-8 німецьких піхотних дивізій, авіаційні і танкові частини [9, с. 116].

Набирав силу національно – визвольний рух в країнах Азії – В'єтнам, Індонезії і особливо в Китаї, що були поневолені милітаристською Японією. У Китаї тільки 8-а і Нова 4-а революційні армії стримували у середині 1944 р. більше 60% японських військ, що знаходилися в Китаї, і 90% маріонеткових військ [10, с. 203].

Величезний розмах національно – визвольного руху в країнах Європи та Азії здійснив великий вплив на хід Другої світової війни, ґрунтовно підтриваючи тил країн-агресорів у військовому, економічному і політичному відношенні.

Розрахунки на ведення оборонних битв до «граничного завзяття», якого вимагали накази гітлерівської ставки, перетворення кожного населеного або опорного пункту у неприступну фортецю себе не виправдали. Не змогли надати яку-небудь дієву допомогу й колишні союзники Німеччини у Європі: під ударами військ антигітлерівської коаліції гітлерівський блок розвалився, були послідовно виведені з війни – Румунія, Болгарія, Фінляндія та Угорщина, які потім оголосили їй війну [11, с. 42].

Поразка німецьких військ на Східному фронті, вихід Італії з війни прискорили розбід в гітлерівському таборі і погіршили зовнішньополітичні зв'язки Німеччини. Якщо до нападу на Радянський Союз у стані війни з Німеччиною перебувало 15 держав, то на початок 1944 р. число їх зросло до 36. Крім того, ще 9 держав розірвали з нею дипломатичні стосунки [7, с. 18].

В результаті наступальних операцій 1943 р. радянські війська відкинули противника на захід – на 500 км в центральній частині фронту і на 1300 км на півдні. На кінець 1943 р. Червона Армія звільнила від гітлерівських загарбників 2/3 окупованої території [12, с. 5].

Таким чином, корінний перелом на Східному фронті Другої світової війни, вплинув на все міжнародне життя. Зимовий наступ Червоної Армії в 1944 р. починався в сприятливій для Радянського Союзу й усїєї антигітлерівської коаліції міжнародній обстановці.

Стратегічна обстановка, що склалася на початок 1944 р. на радянсько-німецькому фронті, дозволила Ставці Верховного Головнокомандування (СВГК) висунути нові завдання.

До початку 1944 р. гітлерівці мали чітко виражене зосередження сил в районі Ленінграда, на Правобережній Україні, у Криму та у Білорусії. Розгром кожного такого угруповання означав би створення проломів в обороні противника, закрити які він міг тільки за рахунок маневру силами з інших ділянок фронту, оскільки стратегічних резервів у нього не вистачало. Все це передбачалося в планах кампанії першої половини 1944 року. Крім того, в них враховувалося прийняте на Тегеранській конференції зобов'язання «до травня організувати великий наступ проти німців у кількох місцях» [13, с. 261-262].

При цьому головні операції планувалося провести на південно-західному театрі воєнних дій, з тим щоб, перш за все, звільнити Правобережну Україну і Крим. На північно-західному напрямку війська повинні були вийти до кордонів прибалтійських республік. Західному напрямку ставилося завдання щонайбільшого звільнення території Білорусії.

Плануючи дії радянських військ на зиму 1944, малося на увазі головні сили і засоби зосередити на 1, 2, 3-м і 4-му Українських фронтах, щоб створити там значну перевагу над противником і в короткі терміни знищити війська груп армій «Південь» і «А» [14, с. 499].

Розгром сильних угруповань гітлерівської армії, звільнення важливих економічних і промислових районів Правобережної України та вихід на державний кордон – усе це повинно було призвести до різкого послаблення противника, подальшого ускладнення міжнародного і внутрішньополітичного становища нацистської Німеччини.

У цій ситуації звільнення Правобережної України, вихід військ Червоної Армії до південно-західного кордону СРСР мали надзвичайно велике воєнно-політичне і економічне значення.

На початку 1944 року перед СРСР та його армією, стояли великі труднощі. Величезні витрати сил і засобів на виконання завдань попередньої кампанії і необхідність їх поповнення за короткі терміни, відсутність другого фронту в Європі, зосередження основної маси військ і техніки противника на радянсько-німецькому фронті – все це обумовлювало труднощі у досягненні поставленої перед Червоною Армією рішучої мети.

Завдання Червоної Армією цей період перед полягали в завершенні очищення від гітлерівців української і білоруської територій, Ленінградської і Калінінської областей, звільненні від німецьких загарбників народів Криму, Молдови, Карело-Фінської Республіки і республік Балтії.

На першу половину 1944 року в діючих силах і резерві Ставки Верховного Головнокомандування було:

- фронтів – 12;
- стрілецьких корпусів – 151;
- загальновійськових армій – 55;
- кавалерійських корпусів – 7;
- танкових армій – 6;
- авіаційних корпусів – 36;
- повітряних армій – 13.

Дивізій: стрілецьких – 449, повітрянодесантних – 9, кавалерійських – 21, авіаційних – 137.

Бригад: стрілецьких – 7, лижних – 4, окремих танкових – 35, окремих механізованих – 1, окремих мотострілецьких – 1, укріплених районів – 21, інженерних – 98.

Полків: окремих танкових – 66, самохідно-артилерійських – 131, окремих авіаційних – 41, інженерних – 6 [15, с. 372].

На початок 1944 р. в Червона Армія налічувала 6 млн. 354 тис. солдатів і офіцерів, 95604 гармати і міномета, 5254 танка і САУ, 10200 літаків. [16, с. 282].

Разом з Червоною Армією діяли 1-а армія Війська Польського, 1-й Чехословацький армійський корпус і чехословацький авіаційний полк, французький авіаційний полк «Нормандія-Неман», румунська добровольча дивізія, сформовані на території СРСР, завершувалося формування югославської піхотної бригади.

Бойовий і чисельний склад цих сил налічував: особового складу – 104290 чол., танків і САУ – 163 од., гармат і мінометів – 1220 од., бойових літаків – 122 од. [17, с. 670].

Наступ планувалося здійснити у два етапи силами військ 1, 2, 3 і 4-го Українських фронтів, з метою звільнення Правобережної України. На першому етапі треба було ударами потужних угруповань фронтів, зосереджених на плацдармах, зламати оборону противника на Дніпрі, знищити його війська і вийти на Південний Буг. На другому етапі передбачалося, використовуючи первинний успіх, нанести низку глибоких ударів, розірвати стратегічний фронт гітлерівців, знищити по частинах їх угруповання та оволодіти рубежем Рівне – Могильов-Подільський – річка Дністер [7, с. 24].

Відповідно до загальною задуму Ставки ВГК чотири Українські fronti у кінці грудня 1943 р. – початку 1944 р. відновили наступ. На протязі січня – лютого війська цих фронтів провели Житомирсько-Бердичівську, Кіровоградську, Корсунь-Шевченківську, Рівно-Луцьку і Нікопольсько-Криворізьку наступальні операції, з загальною метою – розгромити

противника в східних районах Правобережної України, остаточно очистити правий берег Дніпра і створити умови для подальшого рішучого наступу [18, с. 84].

Німецька армія до початку 1944 р., хоча і зазнала найбільші поразки на радянсько-німецькому фронті, не втратила боєздатності і залишалася потужною і злагодженою військовою машиною, але була вже не тією армією, яка була до переходу в наступ під Курськом. Великі поразки на радянсько-німецькому фронті звели нанівець її колишню перевагу, надломали бойовий дух [7, с. 23].

Враховуючи політичну і стратегічну обстановку, яка склалася на кінець 1943 року, верховне командування німецької армії прагнуло будь-якою ціною стабілізувати східний фронт, затягнути війну і не дозволити Червоній Армії перенести бойові дії на територію Німеччини.

Здійснити ці задуми воно намагалося, перш за все, шляхом стратегічної оборони на радянсько-німецькому фронті. Такий вид дій повинен був, на думку німецького командування, призвести до виснаження сил Червоної Армії, загострення відносин між союзниками. Німецьке верховне командування вважало, що таким шляхом йому вдасться уникнути повного розгрому своїх військ.

З цією метою на південному крилі фронту – на південь від Полісся, німецьке командування прагнуло активними діями відновити свою оборону по Дніпру і зберегти за собою Крим як основну базу на Чорному морі.

На правому крилі гітлерівський генштаб утримував значні сили: групи армій «Південь» під командуванням фельдмаршала Е. Манштейна (4-а, 1-а танкові та 8-а і 6-а німецькі армії) й «А» фельдмаршала Е. Клейста (3-я румунська армія, 17-а німецька армія обороняла Крим) [19, с. 17].

Усього на рубежі 1943-1944 рр. в цих групах зосереджувалося 103 дивізії та дві бригади, або 41% усіх та 72% танкових дивізій, що готувалися до боїв на німецько-радянському фронті.

Нацистське керівництво мало на Правобережній Україні 1760 тис. солдатів та офіцерів, 16800 гармат і мінометів, 2200 танків і САУ, близько 1460 літаків [1, с. 315].

У відповідності до обстановки і важливості подій, які відбувалися на театрі воєнних дій Другої світової війни, зі складу сухопутних армій Німеччини, яка налічувала на 1 січня 1944 р. 4399 тис. чол. знаходилось:

- на радянсько-німецькому фронті – 2740 тис.;
- у Франції, Бельгії, Голландії (група армій «Д») – 686 тис.;
- в Італії (група армій «С») – 299 тис.;
- на Балканах: в Югославії, Греції, Албанії (група армій «Ф») – 425 тис.

Кількість з'єднань Сухопутної армії Німеччини та її сателітів

	Всього		В тому числі								
	дивізії	бр	пд	кавд	бойов. групи	тд	моторд	бгр. тд	пбр., кав. бр	мпбр., тбр	інші дивіз.
Радянсько-німецький фронт	236	18	161	2	23	20	8	5	15	3	17
Поза радянсько-німецького фронту	117	4	81	1	-	11	5	-	2	2	19

Отже-на радянсько-німецькому фронті перебувало 2/3 військ діючої сухопутної армії Німеччини і всіх військ її сателітів. [12, с. 27].

Бойовий і чисельний склад армій і з'єднань протиборчих сторін був неоднаковий. Так станом на 01.01.1944 р. середній склад загальновійськових армій Радянського Союзу не перевищував 8-9 стрілецьких дивізій, в той же час як бойовий склад німецьких польових армій коливався від 10 до 20 дивізій. У середньому ж на кожну армію доводилося більше 13 дивізій, причому їх середній чисельний склад був на 1/3 більше середньо чисельного складу стрілецьких дивізій Червоної Армії [12, с. 7].

Такий розподіл сил противника до початку 1944 р. пояснюється відсутністю другого фронту в Європі і розгортанням головних подій II світової війни на радянсько-німецькому фронті.

Отже, план гітлерівського командування на 1944 р. зводився до того, щоб стратегічної обороною вимотати і знекровити Червону Армію, виграти час у розрахунок на виникнення політичної кризи в таборі противників Німеччини, а також за будь-яких обставин утримати Правобережну Україну і Крим.

Перехід до стратегічної оборони був вимушеним, оскільки для німецького командування стала очевидною воєнна перевага Червоної Армії. [7, с. 27].

Таким чином, міжнародне, військово-політичне та стратегічне положення СРСР на початок 1944 р. створювало сприятливі умови для подальшого наступу Червоної Армії, звільнення захопленої території Правобережної України від гітлерівських військ і перенесення воєнних дій на територію противника.

Війна на території України не припинялася ні на годину – з 22 червня 1941 по 28 жовтня 1944 року. З цих 40 місяців 35 припадають на активні бойові дії регулярних військ. Особливо запеклі бої та битви відбувалися в більш ніж ста її населених пунктах.

На території Української республіки відбувалися й найбільші успішні наступальні операції 1944 р.: Донбаська та Нікопольсько-Криворізька, Кримська та Львівсько-Сандомирська; наймасштабніше на той час оточення великої маси військ противника – Корсунь-Шевченківська битва; унікальні в історії війни за складністю операції, пов'язані з форсуванням Дніпра та подоланням гірських масивів Карпат [20, с. 114].

У цілому, визволення України 1943-1944 рр., попри винятковий героїзм воїнів Червоної Армії, було надзвичайно кровопролитним.

Потужним ударам в ході кампанії 1944 року, зокрема на землях України, були піддані в цілому 486 дивізій і 54 бригади нацистів, з яких 126 дивізій і 30 бригад були повністю знищені або полонені. Втрати гітлерівських військ склали більше 2,6 млн. чоловік (з них безповоротні з урахуванням захоплених в полон – більше 1900 тис.), 48 тис. гармат і мінометів, понад 16 тис. танків і штурмових гармат, близько 17 тис. літаків [17, с. 654, 743-744].

Червона Армія з січня 1943 року по жовтень 1944 року, в ході однієї оборонної та одинадцяти наступальних операцій втратила 3,5 млн. чоловік. У середньому на добу в дні активних боїв втрати складали понад 70 тис. чоловік [21, с. 33]. Сотні тисяч воїнів усіх національностей загинули на Поліссі, Волині, Поділлі та в Карпатах.

Війна завдала величезних збитків народному господарству Української РСР. Загальновідомо, що понад 40% збитків СРСР у війні припадає на долю України, територією якої війна прокотила двічі. Перший раз – у період наступу гітлерівців, коли Червона армія знищувала все, щоб не залишати ворогові, вдруге – в період відступу німців, коли вони застосовували тактику «випаленої землі» [22, с. 28].

Для відбудови народного господарства УРСР потрібні були великі кошти й титанічна праця українського народу.

Висновки. З усією нещадністю війна довела, яка величезна дистанція між знанням теорії та практичним оволодінням військовим мистецтвом.

Багато положень із досвіду підготовки та ведення бойових дій у роки Другої світової війни, здобутого кров'ю мільйонів людей, повинні максимально використовуватися в практиці навчання військ з урахуванням змін збройної боротьби та поглядів на ведення сучасних бойових дій.

Для вирішення такого завдання, необхідно, щоб всі ланки військового управління добре усвідомлювали ті особливості воєнного мистецтва в його вищій сфері, які витікають сьогодні з досвіду світових війни ХХ століття, останніх воєнних конфліктів сучасності.

Глибоке вивчення командними кадрами Збройних Сил України усіх цих, а також багатьох інших питань, допоможе їм краще усвідомити своє місце та роль в бою, передбачати шляхи подальшого розвитку тактики та оперативного мистецтва, уникати помилок минулого.

Сьогодні, коли Україна переживає складний і відповідальний період, ми повинні якнайглибше пізнати історію боротьби за єдність і державність українського народу.

Держава може бути сильною, стабільною й захищеною, коли вона має сильне військо. Цей постулат чинний для кожної епохи, країни й народу. Армія завжди була і є базовим, основоположним елементом національної безпеки.

Список літератури:

1. Безсмертя. Книга Пам'яті України. 1941–1945. – К.: Пошуково-видавниче агентство «Книга Пам'яті України», 2000. – 944 с.
2. Муковський І. Т., Лисенко О. Є. Звитяга і жертвність: Українці на фронтах Другої світової війни. – К.: Пошуково-вид. агентство «Книга пам'яті України», 1996. – 568 с.
3. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Львів: НТШ, 1993. – 660 с.
4. Король В. Ціна Перемоги: розвінчування міфів // Вітчизна. – 1997. – № 5-6. – С. 112.
5. Король В. Ю. Визвольні бої Червоної армії на території України (1943-1944рр.) // Український історичний журнал. – 2005. – № 1. – С. 16-34.
6. Великая Отечественная война 1941-1945: словарь-справочник / [под ред. М.М. Кирьяна]; [2-е изд. доп.] – М.:Издательство политической литературы, 1988. – 559 с.
7. История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941-1945: в 6 т. – М.: Воениздат, 1960-1965. – Т. 4. – 1962, 762 с.
8. Минасян М. Борьба Советской Армии за освобождение народов Юго-Восточной Европы в Великой Отечественной войне / Минасян М. – М.:Военная Академия им. Фрунзе, 1957. – 305 с.
9. Годунов Н. Борьба французского народа против гитлеровских оккупантов и их союзников / Годунов Н. – М.:Госполитиздат, 1953. – 296 с.
10. Народно-освободительная армия Китая в период войны против японских захватчиков. – М.:военное издательство МО СРСР, 1957. – 270 с.
11. Репін І.В. Східно-Карпатська операція та приєднання Закарпаття до СРСР (вересень 1944р.-червень 19445р.): дисертація кандидата історичних наук: 20.02.22 / Репін Ігор Володимирович. Л., 2007. – 191 с.
12. Операции Советских Вооружённых Сил в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг. Военно-исторический очерк: в 4 т. – М.: Воениздат, 1958-1959. – Т. 3. – 1954. – 840 с.
13. Штеменко С.М. Генеральный штаб в годы войны. кн. 1 / С.М. Штеменко. – М.:Воениздат, 1981. – 479 с.
14. Жуков Г.К. Воспоминания и размышления / Жуков Г.К. – М.:Издательство агентства печати новости, 1971. – 702 с.
15. Боевой состав Советской Армии. ч.4. – М.: Воениздат, 1988. – 434 с.
16. Великая Отечественная война Советского Союза 1941-1945: Краткая история. [3-е изд, испр. и доп.] – М.: Воениздат, 1984. – 660 с.
17. Стратегический очерк Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. – М.: Воениздат, 1961. – 1005 с.
18. Вторая мировая война. Итоги и уроки. – М.:Воениздат, 1985. – 446 с.
19. Сборник материалов по истории военного искусства в Великой Отечественной войне. вып. V: в 4 т. – М.: Воениздат, 1955. – Т. 3. – 1965. – 377 с.
20. Коваль М.В. Україна крізь віки: в 15 т. / Михайло Васильович Коваль – К.: вид. дім «Альтернатива», 1999. – Т. 12. (Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939-1945 рр.), 1999. – 336 с.
21. Король В. Військові втрати слов'янських народів у роки Великої Вітчизняної війни (1941-1945 рр.) / В. Король // Трибуна. – 2000. – № 9-10. – С. 33.
22. Шайкан В. Дослідження II світової війни в сучасних умовах і деякі ідеологічні підходи до висвітлення проблеми // Друга світова війна і доля народів України: Всеукраїнська наукова конференція, 23-24 червня 2005 р.: тези доповіді. – К., 2005. – С. 27-31.

Репин И.В.

Академия сухопутных войск

**МЕЖДУНАРОДНОЕ ПОЛОЖЕНИЕ, СТРАТЕГИЧЕСКАЯ ОБСТАНОВКА
НА СОВЕТСКО-НЕМЕЦКОМ ФРОНТЕ И ЗАМЫСЛЫ СТОРОН
НА НАЧАЛО 1944 ГОДА****Аннотация**

Освещена ситуация на международной арене и проведен анализ некоторых аспектов стратегической обстановки на советско-германском фронте. Показаны замыслы противостоящих сторон на первую половину 1944 года и их значение для понимания дальнейших боевых действий, которые разворачивались на территории Украины.

Ключевые слова: стратегическая обстановка, фронт, операция, замысел, правобережная Украина.

Repin I.V.

Army Academy

**THE INTERNATIONAL SITUATION, THE STRATEGIC SITUATION
ON THE SOVIET-GERMAN FRONT AND PLANS PARTIES TO START 1944****Summary**

Lighted up situation in the international arena and the analysis of separate aspects of strategic situation is conducted at the radjansko-nimeckomu front. Intentions of opposing parties are shown on the first half of 1944 and their value for understanding of further battle actions that was opened out on the walks of life of Ukraine.

Keywords: strategic situation, the front, the operation plan, the right-bank Ukraine.

УДК 94:726.8.03(477.83-25)

**УКРАЇНСЬКІ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ПОХОВАННЯ
НА ЛИЧАКІВСЬКОМУ ЦВИНТАРІ У ЛЬВОВІ (1860-1939 РОКИ)****Харчук Х.Р.**

Львівський національний аграрний університет

Досліджено українські історико-культурні поховання на Личаківському цвинтарі у Львові за період 1860-1939 рр. Охарактеризовано професійну діяльність похованих осіб, зокрема виділено громадську, яка консолідувала українське суспільство Галичини у вказаний період в Австро-Угорській імперії та за міжвоєнної Польщі. Досліджувані поховання вказують на активну громадську діяльність галичан протягом вказаного періоду існування тогочасного Львова.

Ключові слова: українські історико-культурні поховання, Личаківський цвинтар, Галичина, пантеон, цвинтарне поле.

Постановка питання та її значення. За давністю поховань Личаківський цвинтар відноситься до найдавніших зі збережених некрополів світу та Європи. На це вказує дата офіційного відкриття цвинтаря – 1786 р. Для прикладу, найвідоміші збережені дотепер найдавніші заміські цвинтарі: – польські: Повонзки у Варшаві закладені 1790 р., Раковицький цвинтар у Кракові – 1803 р.; французькі кладовища: Пер-Лашез у Парижі заснований 1804 р., Пассі у Парижі – 1820 р., італійські цвинтарі: Верано у Римі – 1813 р., кладовище Святих воріт у Флоренції – 1848 р., Чімітеро у Мілані – 1866 р.; англійські – Хайгейт у Лондоні – 1839 р. – значно молодші. Дещо старшим від Личаківського є литовський цвинтар Россі у Вільнюсі, який датується 1769 р.

За час існування Личаківського цвинтаря (понад двісті років), одного з найбільших та найдавніших некрополів України та Європи, можна виділити три основні періоди, в яких панували інскрипції (вписування до цвинтарних книг) в чотирьох різних мовах, а саме: німецькою (1786–1830) [7, с. 375–376], польською і українською (1830–1939), а після 1939 р. –

російською мовами. Написи на пам'ятниках (епітафії), крім української, виконувалися латинською, грецькою, словацькою, чеською, польською, російською, угорською, голландською, румунською мовами. Посилена германізація в Галичині тривала до 1830 р. Після польського Листопадового повстання 1830-1831 рр. на новозбудованих надгробках почали робити написи польською мовою, а пізніше – й українською. Найдавніші українські історико-культурні поховання з написами українською мовою датуються 1860-ми роками.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Темою українських історико-культурних поховань Личаківського цвинтаря займалися такі сучасні дослідники, як Роман Фіголь, Андрій Квятковський, Роман Ратушний. Частково тема українських історико-культурних поховань прозвучала у працях польських дослідників початку ХХ ст. – Мечислава Орловича [11, s.195], Марії Бачинської [6, с. 14], Александра Мединського [10, с. 89]. У праці А. Квятковського та Р. Ратушного [3] досліджено лише три поля Личаківського цвинтаря (1, 2 і 3), не подано загальної характеристики українських іс-